

Rolnummers 549 t.e.m. 560
Arrest nr. 32/94 van 19 april 1994

A R R E S T

In zake : de beroepen tot gehele of gedeeltelijke vernietiging van de artikelen 1 en 3 van de wet van 2 oktober 1992 tot wijziging van de wet van 11 september 1933 op de bescherming van de titels van hoger onderwijs, ingesteld door L. Devos en anderen.

Het Arbitragehof,

samengesteld uit de voorzitters L. De Grève en M. Melchior, en de rechters K. Blanckaert, H. Boel, P. Martens, Y. de Wasseige en G. De Baets, bijgestaan door de griffier L. Potoms, onder voorzitterschap van voorzitter L. De Grève,

wijst na beraad het volgende arrest :

*

* *

I. Onderwerp van de beroepen

Bij afzonderlijke verzoekschriften aan het Hof toegezonden bij op 12, 13 en 14 mei 1993 ter post aangetekende brieven, is beroep tot vernietiging ingesteld van artikel 1, van de woorden « 27 april 1965 » vermeld in artikel 3, en in ondergeschikte orde, van artikel 3 van de wet van 2 oktober 1992 tot wijziging van de wet van 11 september 1933 op de bescherming van de titels van hoger onderwijs, bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad* van 19 november 1992, door Leopold Devos, wonende te De Haan, Jokstraat 5, Ernest Engelen, wonende te Oostende, Leopold III-laan 10, Frédéric Wirtz, wonende te Hamme-Mille, rue du Petit Paradis 5, Jérôme Denblyden, wonende te Gesves, rue du Pont d'Aoust 13, Paul Delogne, wonende te Limelette, rue Léon Dekaise 8A, Pierre Lechat, wonende te Brasschaat, Prinses Marie-Josélei 5, Roger Reul, wonende te 1040 Brussel, Opaallaan 59, Leopold Maricot, wonende te 1080 Brussel, Negen Provincieslaan 3/140, Rutgerus Van Caenenberghe, wonende te Leuven, Mechelsestraat 11, Yves Ballegeer, wonende te Ohain, chemin du Gros Tienne 6, François Biot, wonende te Meise, Brusselsesteenweg 124 en Jean Uyttersprot, wonende te 1080 Brussel, Kasteellaan 30/10.

II. De rechtspleging

Bij beschikkingen van 12, 13 en 14 mei 1993 heeft de voorzitter in functie de rechters van de zetel van het Hof in iedere zaak aangewezen conform de artikelen 58 en 59 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof.

De rechters-verslaggevers hebben geoordeeld dat er geen reden was om artikel 71 of 72 van de organieke wet toe te passen.

Bij beschikking van 19 mei 1993 heeft het Hof de zaken samengevoegd en beslist dat, conform artikel 63, § 3, eerste en tweede lid, van de organieke wet, het onderzoek in het Nederlands wordt gevoerd.

Het bij artikel 74 van de organieke wet voorgeschreven bericht is bekendgemaakt in het *Belgisch Staatsblad* van 12 juni 1993.

Er is kennisgegeven van de beroepen conform artikel 76 van de organieke wet, evenals van voormelde beschikking tot samenvoeging, bij op 14 juni 1993 ter post aangetekende brieven.

Memories zijn ingediend door :

- de v.z.w. Koninklijke Vereniging der Burgerlijk Ingenieurs afkomstig van de applicatieschool van de artillerie en de genie (A.I.A.), Renaissancelaan 30, 1040 Brussel, bij op 7 juli 1993 ter post aangetekende brief;
- de v.z.w. Vereniging van Officieren in Actieve Dienst (V.O.A.D.), Karmelietenstraat 24, 1000 Brussel, bij op 7 juli 1993 ter post aangetekende brief;
- het Syndicaat der Belgische Officieren (S.B.O.), Karmelietenstraat 24, 1000 Brussel, bij op 7 juli 1993 ter post aangetekende brief;
- de Vlaamse Regering, Jozef II-straat 30, 1040 Brussel, bij op 29 juli 1993 ter post aangetekende brief.

Van die memories is kennisgegeven conform artikel 89 van de organieke wet bij op 23 september 1993 ter post aangetekende brieven.

Memories van antwoord zijn ingediend door :

- verzoeker E. Engelen, bij op 7 oktober 1993 ter post aangetekende brief;
- verzoeker L. Maricot, bij op 11 oktober 1993 ter post aangetekende brief;
- verzoeker R. Van Caenenberghe, bij op 11 oktober 1993 ter post aangetekende brief;
- verzoeker R. Reul, bij op 12 oktober 1993 ter post aangetekende brief;
- verzoeker Y. Ballegeer, bij op 13 oktober 1993 ter post aangetekende brief;
- verzoeker P. Delogne, bij op 13 oktober 1993 ter post aangetekende brief;
- verzoeker L. Devos, bij op 13 oktober 1993 ter post aangetekende brief;
- verzoeker J. Uyttersprot, bij op 14 oktober 1993 ter post aangetekende brief;
- verzoeker F. Biot, bij op 18 oktober 1993 ter post aangetekende brief;
- tussenkomende partij v.z.w. V.O.A.D., bij op 19 oktober 1993 ter post aangetekende brief;
- tussenkomende partij v.z.w. A.I.A., bij op 19 oktober 1993 ter post aangetekende brief;
- verzoeker F. Wirtz, bij op 20 oktober 1993 ter post aangetekende brief;
- verzoeker P. Lechat, bij op 21 oktober 1993 ter post aangetekende brief;
- tussenkomende partij S.B.O., bij op 25 oktober 1993 ter post aangetekende brief.

Bij beschikking van 4 november 1993 heeft het Hof de termijn waarbinnen het arrest moet worden gewezen, verlengd tot 12 mei 1994.

Bij beschikking van 21 december 1993 heeft de voorzitter de zetel aangevuld met rechter P. Martens, gelet op de verkiezing tot voorzitter van de heer M. Melchior die rechter-verslaggever was in onderhavige zaak.

Bij beschikking van 21 december 1993 heeft het Hof de zaak in gereedheid verklaard en de dag van de terechtzitting bepaald op 20 januari 1994.

Van die beschikking is kennisgegeven aan de partijen en hun advocaten bij op 22 december 1993 ter post aangetekende brieven.

Op de terechtzitting van 20 januari 1994 :

- zijn verschenen :

. verzoeker F. Wirtz, in persoon;

. Mr. R. Beeken, advocaat bij de balie te Leuven, voor de tussenkomende partij Syndicaat der Belgische Officieren;

. Ph. Vande Castele, in zijn hoedanigheid van respectievelijk bestuurder en gedelegeerd bestuurder van de v.z.w. Koninklijke Vereniging der Burgerlijk Ingenieurs afkomstig van de applicatieschool van de artillerie en de genie en van de v.z.w. Vereniging van Officieren in Actieve Dienst;

. J. Defever, ambtenaar bij het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, voor de Vlaamse Regering;

- hebben de rechters-verslaggevers K. Blanckaert en P. Martens verslag uitgebracht;

- zijn de partijen gehoord;

- is de zaak in beraad genomen.

De rechtspleging is gevoerd overeenkomstig de bepalingen van de artikelen 62 en volgende van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof, die betrekking hebben op het gebruik van de talen voor het Hof.

III. *Onderwerp van de aangevochten bepalingen*

Artikel 1 van de wet van 2 oktober 1992 tot wijziging van de wet van 11 september 1933 op de bescherming van de titels van hoger onderwijs luidt als volgt :

« In artikel 1, II, van de wet van 11 september 1933 op de bescherming van de titels van hoger onderwijs, gewijzigd door de wetten van 21 november 1938 en 9 april 1965, worden de volgende wijzigingen aangebracht :

1° het eerste en het derde lid worden opgeheven;

2° in het tweede lid worden de woorden ' Hetzelfde geldt voor ' vervangen door de woorden ' De titel van burgerlijk ingenieur mogen eveneens voeren ' . »

Artikel 3 bepaalt dat de wet van 2 oktober 1992 uitwerking heeft met ingang van 27 april 1965.

Het eerste lid van artikel 1, II, van voormelde wet van 11 september 1933, dat door het bestreden artikel 1 wordt opgeheven, was bij artikel 3 van de wet van 9 april 1965 houdende diverse maatregelen voor de universitaire expansie ingevoerd. Het verleende de titel van burgerlijk ingenieur aan diegenen die met vrucht de studie hadden beëindigd aan de polytechnische afdeling van de Koninklijke Militaire School.

Ook het door de bestreden wet opgeheven derde lid van artikel 1, II, van de voormelde wet van 11 september 1933 was bij artikel 3 van de wet van 9 april 1965 ingevoerd. Het bepaalde dat zij die na 1 januari 1965 met vrucht de studie hadden beëindigd aan de afdeling « Alle wapens » van de Koninklijke Militaire School de titel van licentiaat mochten voeren met de door de Koning bepaalde kwalificatie.

Artikel 3 van de wet van 9 april 1965 houdende diverse maatregelen voor de universitaire expansie is overeenkomstig artikel 92 van die wet in werking getreden op de dag van de bekendmaking ervan in het *Belgisch Staatsblad*, namelijk op 27 april 1965. Dat is ook de datum waarop de wet van 2 oktober 1992 krachtens het aangevochten artikel 3 ervan uitwerking heeft.

Vóór 27 april 1965 mochten « de oud-officieren der genie of der artillerie, die uit de oefenschool (kwamen), (...) de titel van burgerlijk ingenieur voeren, zo zij tot de reserve-kaders worden toegelaten of zo zij het leger verlaten », overeenkomstig het oorspronkelijke eerste lid van artikel 1, II, van de wet van 11 september 1933 op de bescherming van de titels van hoger onderwijs.

Het tweede lid van artikel 1, II, van de voormelde wet van 11 september 1933, dat bij wet van 21 november 1938 is ingevoegd en dat door het bestreden artikel 1, 2°, van de wet van 2 oktober 1992 wordt gewijzigd, bepaalde :

« Hetzelfde geldt (namelijk het recht om de titel van ingenieur te voeren overeenkomstig het eerste lid) voor de personen, die een diploma van ingenieur bekomen hebben in een der Belgische universiteiten, bepaald bij de wetgeving op het toekennen der academische graden en het programma der universitaire examens, of in een instelling, aan welke de toelating werd verleend de graad van burgerlijk ingenieur uit te reiken krachtens dezelfde wetgeving. »

Door artikel 1, 2°, van de wet van 2 oktober 1992 worden de eerste drie woorden van de geciteerde bepaling (« Hetzelfde geldt voor ») vervangen door « De titel van burgerlijk ingenieur mogen eveneens voeren ».

Luidens artikel 2 van de wet van 2 oktober 1992, dat niet wordt aangevochten, mogen diegenen die het diploma van de graad van kandidaat burgerlijk ingenieur polytechnische afdeling of van de graad van burgerlijk ingenieur polytechnische afdeling van de Koninklijke Militaire School hebben behaald, ook de titel van kandidaat

burgerlijk ingenieur of van burgerlijk ingenieur voeren. Voormeld artikel bepaalt tevens dat de titel van kandidaat of van licentiaat in de sociale en militaire wetenschappen of in de militaire en luchtvaartwetenschappen of in de militaire en zeevaartwetenschappen mag worden gevoerd door diegenen die na 1 januari 1963, wat de kandidaturen betreft, en na 1 januari 1965, wat de licenties betreft, de diploma's van die graden bij de Koninklijke Militaire School hebben behaald. Voormelde bepalingen hebben eveneens uitwerking vanaf 27 april 1965.

IV. *In rechte*

- A -

Het standpunt van de verzoekende partijen

A.1.1. De verzoekende partijen verklaren dat zij allen vóór 1965 afgestudeerd zijn aan de polytechnische afdeling van de Koninklijke Militaire School en dat zij vóór de inwerkingtreding van de bestreden wet houder waren van de wettelijke graad van kandidaat burgerlijk ingenieur evenals van de titel van burgerlijk ingenieur.

A.1.2. In de grotendeels gelijkkluidende verzoekschriften wordt eerst de vroegere wetgeving gesitueerd op grond waarvan de afgestudeerden van de Koninklijke Militaire School de voormelde graad van kandidaat en de titel van burgerlijk ingenieur konden voeren, en wordt de wet van 2 oktober 1992 besproken.

A.1.3. Uit hun analyse van de wetgeving trekken de verzoekende partijen de volgende conclusies :

- zij krijgen niet de graad van kandidaat burgerlijk ingenieur en van burgerlijk ingenieur van de polytechnische afdeling van de Koninklijke Militaire School. Weliswaar worden die graden bij artikel 2 van de wet van 2 oktober 1992 met terugwerkende kracht verleend aan de polytechnici, maar artikel 3 beperkt het voordeel van het voorgaande artikel tot diegenen die na 27 april 1965 afgestudeerd zijn. De verzoekende partijen zijn evenwel vóór 1965 afgestudeerd en achten zich aldus gediscrimineerd;
- de verzoekende partijen voelen zich ook benadeeld doordat afgestudeerden na 1965 wel de titel van burgerlijk ingenieur mogen voeren, terwijl zij die titel verliezen ingevolge de opheffingsbepaling van artikel 1 van de wet van 2 oktober 1992;
- de verzoekende partijen klagen bovendien aan dat hun met terugwerkende kracht de wettelijke graad van kandidaat burgerlijk ingenieur en de overeenstemmende titel van kandidaat worden ontnomen.

A.1.4. Vervolgens preciseren de verzoekende partijen hun belang bij het beroep tot vernietiging en verduidelijken zij de draagwijdte van hun beroep. De vernietiging van artikel 1 van de wet van 2 oktober 1992 zou hen ertoe in staat stellen opnieuw de titel van burgerlijk ingenieur te voeren, ongeacht wat met artikel 3 gebeurt. Wat artikel 3 betreft, wordt het beroep in hoofdorde beperkt tot de woorden « 27 april 1965 ». De verzoekende partijen zijn immers van oordeel dat het gezag van gewijsde van een arrest van het Hof tot nietigverklaring van die woorden de wetgever zou verplichten de woorden « 27 september 1933 » aan te nemen, dit is de datum van bekendmaking van de wet van 11 september 1933 op de bescherming van de titels van hoger onderwijs. Subsidiair wordt de vernietiging van artikel 3 in zijn geheel gevorderd.

A.1.5. Ten slotte formuleren de verzoekende partijen drie middelen waarbij telkens de schending wordt aangevoerd van de artikelen 6 en 6bis van de Grondwet en, in zoverre de maatregel betrekking heeft op een onderwijsaangelegenheid, ook van artikel 17 van de Grondwet.

A.1.5.1. In het eerste middel wordt het onderscheid aangeklaagd dat ingevolge artikel 3 van de wet van 2 oktober 1992 moet worden gemaakt tussen de polytechnici naargelang zij vóór of na 27 april 1965 zijn afgestudeerd, wat hun graad betreft. Volgens de verzoekende partijen is er geen objectieve en redelijke verantwoording voor het feit dat enkel diegenen die na 27 april 1965 zijn afgestudeerd recht hebben op het voordeel van artikel 2, met name de toekenning van de graden van kandidaat en van burgerlijk ingenieur polytechnicus.

A.1.5.2. In het tweede middel klagen de verzoekende partijen aan dat er evenmin enige verantwoording is

voor het onderscheid, ingevolge artikel 3 van de wet van 2 oktober 1992, tussen diegenen die na 27 april 1965 zijn afgestudeerd en die gemachtigd zijn de titels van kandidaat en burgerlijk ingenieur polytechnicus te voeren, en diegenen die vóór die datum afgestudeerd waren en aan wie voormelde titels niet worden verleend en daarentegen de titels van kandidaat en burgerlijk ingenieur retroactief worden ontnomen, in strijd met het beginsel van de niet-terugwerking van de strafwet en de rechtszekerheid.

A.1.5.3. In het derde middel wordt ten slotte aangeklaagd dat bij artikel 1 van de wet van 2 oktober 1992 zonder enige objectieve en redelijke verantwoording de bepaling van artikel 1, II, eerste lid, van de wet van 11 september 1933 op de bescherming van de titels van hoger onderwijs wordt opgeheven, zodat de polytechnici die vóór 1965 zijn afgestudeerd hun titel van burgerlijk ingenieur niet meer mogen voeren, terwijl diegenen die na 1965 zijn afgestudeerd wel de titel van burgerlijk ingenieur mogen voeren.

Het standpunt van de tussenkomende partijen

A.2.1. Op 7 juli 1993 zijn drie vrijwel identieke memories van tussenkomst ingediend, respectievelijk door de v.z.w. Koninklijke Vereniging der Burgerlijk Ingenieurs afkomstig van de applicatieschool van de artillerie en de genie (hierna : A.I.A.), de v.z.w. Vereniging van Officieren in Actieve Dienst (hierna : V.O.A.D.) en het Syndicaat der Belgische Officieren (hierna : S.B.O.).

A.2.2.1. De tussenkomende partijen betogen dat zij belang hebben om in de zaak tussen te komen tot steun van de verzoekende partijen.

A.2.2.2. De v.z.w. A.I.A. verklaart dat zij de burgerlijk ingenieurs afkomstig van de polytechnische afdeling van de Koninklijke Militaire School verenigt met het oog op de verdediging van hun morele, materiële en beroepsbelangen, zowel in het militair als in het burgerleven. De vereniging doet opmerken dat haar tussenkomst in een vergelijkbare zaak, beslecht bij het arrest nr. 10/91 van 2 mei 1991, reeds ontvankelijk werd verklaard. Als bijlage bij de memorie zijn gevoegd de uittreksels uit de statuten, de ledenlijst zoals neergelegd ter griffie van de rechtbank van eerste aanleg en een bewijs van de beslissing van de raad van bestuur om in rechte te treden.

A.2.2.3. De v.z.w. V.O.A.D. heeft eveneens de bij artikel 7 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof vereiste stukken bij haar memorie gevoegd. De V.O.A.D. verklaart overeenkomstig de statuten op te komen voor de wettige belangen van de officieren van de strijdkrachten.

A.2.2.4. Het Syndicaat van Belgische Officieren treedt in rechte als feitelijke vereniging die de officieren vertegenwoordigt. Zij verklaart de enige apolitieke vereniging te zijn die officieel de belangen van de officieren van de krijgsmacht verdedigt, ongeacht of zij in actieve dienst zijn, reserve of in ruste gesteld. Het S.B.O. preciseert dat het onder meer door het Ministerie van Landsverdediging erkend is en dat het bijvoorbeeld de leden van de personeelsvertegenwoordiging namens de officieren in de Commissie van advies van het militair personeel aanduidt. Het S.B.O. voegt eraan toe dat de raadpleging van die Commissie verplicht is voor alle problemen van algemeen belang in verband met de statutaire situatie van de militairen.

A.2.3. Ten gronde zijn de tussenkomende partijen van oordeel dat de wetgever geenszins bedoelde een categorie afgestudeerden van de Koninklijke Militaire School uit te sluiten. Naar hun mening beoogde het artikel 3 van de wet van 2 oktober 1992 op expliciete wijze de terugwerkende kracht van artikel 2 te bevestigen. Dat kon eventueel verantwoord zijn voor de afdeling « Alle wapens » waarvan de studie pas vanaf 1965 met een graad van licentiaat werd bekrachtigd. Maar zodoende werd de situatie veronachtzaamd van diegenen die vóór 1965 met vrucht de studie aan de polytechnische afdeling hadden beëindigd. Voor de tussenkomende partijen zijn de artikelen 6, 6bis en 17 van de Grondwet geschonden, ook al vloeit de discriminatie enkel voort uit een onoplettendheid van de wetgever.

A.2.4. De tussenkomende partijen geven vervolgens hun visie weer op de draagwijdte van het te wijzen arrest. De vernietiging van artikel 1 van de wet van 2 oktober 1992 zal de verzoekende partijen ertoe in staat stellen opnieuw de titel van burgerlijk ingenieur te dragen. De vernietiging van de woorden « 27 april 1965 » zal de wetgever verplichten een andere datum aan te nemen. De tussenkomende partijen suggereren dat voor de licentiaten van de afdeling « Alle wapens » 27 april 1965 zou worden genomen, en voor de burgerlijk ingenieurs polytechnici 27 september 1933, dit is de datum van bekendmaking van de wet van 11 september 1933 op de bescherming van de titels van hoger onderwijs.

Het standpunt van de Vlaamse Regering

A.3.1. Na een beknopte weergave van het onderwerp van de bestreden bepalingen, verklaart de Vlaamse Regering dat het aan de federale Regering toekomt de graden en titels te verlenen aan de afgestudeerden van de Koninklijke Militaire School. Voor de Vlaamse Regering is de Koninklijke Militaire School geen universiteit in de zin van het decreet van 12 juni 1991 betreffende de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap. De opleiding aan de Koninklijke Militaire School is een interne opleiding die is ingericht door het Ministerie van Landsverdediging en die principieel los staat van het onderwijs als zodanig.

A.3.2. De Vlaamse Regering doet vervolgens opmerken dat het Hof bij het arrest nr. 10/91 van 2 mei 1991 reeds oordeelde dat het onderscheid tussen burgerlijk ingenieurs van de universiteiten en die van de Koninklijke Militaire School, wat de titel betreft, verantwoord was. Het onderscheid is intussen echter minimaal geworden, onder meer door artikel 56 van het voormelde decreet van 12 juni 1991, dat de houders van een diploma van burgerlijk ingenieur polytechnicus na twee jaar toelaat tot de openbare verdediging van het proefschrift tot het behalen van de academische graad van « doctor ».

A.3.3. Nu de differentiatie ten aanzien van de universitaire opleidingen minimaal is geworden en de erkenning van de opleiding in de Koninklijke Militaire School zich er niet toe beperkt die school te beschouwen als een intern vormingscentrum, rijst voor de Vlaamse Regering echter de vraag in hoeverre de impliciete bevoegdheid van de federale overheid nog verantwoord blijft. In dat verband verklaart de Vlaamse Regering :

« Door het wijzigen van de wet van 11 september 1933 heeft de Federale Overheid in de optiek van verzoekers impliciet artikel 56 van het Decreet van 12 juni 1991 opgeheven of minstens onwerkzaam gemaakt.

Aangezien deze materie tot de bevoegdheid van de Gemeenschappen behoort zou de federale Regering aldus handelend haar bevoegdheid overschreden hebben. »

A.3.4. De Vlaamse Regering besluit haar memorie met de vraag akte te verlenen van de tussenkomst van de Vlaamse Gemeenschap en van haar verklaring zich voorlopig te gedragen naar de wijsheid van het Hof, onder voorbehoud van andere standpunten in een latere memorie.

De memories van antwoord van de verzoekende partijen

A.4.1. Alle verzoekende partijen hebben memories van antwoord ingediend die identiek zijn, behalve die van de verzoekende partijen in de zaken met rolnummers 551 (Wirtz) en 554 (Lechat).

A.4.2.1. In tegenstelling tot de meeste verzoekende partijen, werpen de laatstvermelde de niet-ontvankelijkheid op van de memorie van de Vlaamse Regering, tenminste van het daarin aangevoerde middel.

A.4.2.2. Volgens de verzoekende partijen in de zaken met rolnummers 551 en 554 is de memorie van de Vlaamse Regering om verschillende redenen niet ontvankelijk :

- zij is ingediend namens de Vlaamse Gemeenschap, die niet behoort tot de in artikel 85 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof opgesomde overheden die een memorie kunnen indienen;
- uit niets blijkt dat de Vlaamse Regering heeft beraadslaagd over de tussenkomst en de indiening van een memorie en dat de « Vlaamse Minister van Onderwijs en Ambtenarenzaken » gemachtigd was namens de Regering in rechte te treden;
- de memorie is ondertekend door de kabinetschef, die zich nochtans niet in de plaats mag stellen van de Minister, laat staan van de Regering.

A.4.2.3. Dezelfde verzoekende partijen voeren ook aan dat de stelling die door de Vlaamse Regering is ontwikkeld, in zoverre zij als een nieuw middel, inzake bevoegdheidsverdeling, zou bedoeld zijn, niet ontvankelijk is.

Vooreerst is het als middel onvoldoende duidelijk geformuleerd. Ook lijkt de Vlaamse Regering van het Hof een toetsing te vragen van de bestreden wet aan artikel 56 van het decreet van 12 juni 1991 betreffende de universiteiten in de Vlaamse Gemeenschap, waartoe het Hof niet bevoegd is.

Tenslotte geeft de Vlaamse Regering aan artikel 56 van het voormelde decreet een onjuiste draagwijdte door het te lezen als een bepaling die de graad en het diploma van burgerlijk ingenieur polytechnicus verleent, terwijl artikel 56 enkel beoogt diegenen die deze graad en diploma op grond van de federale wet zouden krijgen toe te laten tot hogere universitaire studie in de Vlaamse Gemeenschap.

A.4.3. Alle verzoekende partijen gaan in hun memories van antwoord nog dieper in op het door hen aangevoerde middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 6 en 6bis van de Grondwet.

Zij betogen dat geen enkele verantwoording is gegeven voor het bekritiseerde onderscheid tussen afgestudeerden van de polytechnische afdeling van de Koninklijke Militaire School van vóór of na 1965. Zij doen inzonderheid opmerken dat de Ministerraad in deze zaak geen memorie heeft ingediend.

Voorts verklaren de verzoekende partijen het eens te zijn met de tussenkomende partijen die betoogden dat de wetgever geenszins heeft bedoeld het bekritiseerde onderscheid in te voeren en dat de discriminatie enkel het gevolg is van een onachtzaamheid.

A.4.4.1. Wat betreft de vraag naar de bevoegdheid van de federale wetgever tot het aannemen van de betwiste bepalingen, doen de verzoekende partijen gelden dat die kwestie geen belang heeft in zoverre de vernietiging zich reeds op grond van een schending van de artikelen 6 en 6bis van de Grondwet opdringt.

De verzoekende partijen ontwikkelen niettemin een primaire en een subsidiaire stelling betreffende de bevoegdheidskwestie.

A.4.4.2. Primair wijzen de verzoekende partijen erop dat de Koninklijke Militaire School een onderwijs verstrekt in de zin van de artikelen 17 en 59bis van de Grondwet.

De verzoekende partijen in de zaken met rolnummers 551 en 554 preciseren dat de Koninklijke Militaire School door de Vlaamse Regering ten onrechte als een intern vormingscentrum wordt beschouwd. Dat concept is weliswaar door de Raad van State in het arrest Brauers, nr. 21.358 van 10 juli 1981 gehanteerd, maar toen ging het niet over de Koninklijke Militaire School doch over de Krijgsschool.

Alle verzoekende partijen doen opmerken dat de Koninklijke Militaire School te Brussel gevestigd is en dat het onderwijs en de organisatie ervan tweetalig zijn, terwijl de Gemeenschappen wat betreft het tweetalig gebied Brussel-Hoofdstad enkel bevoegd zijn voor instellingen die wegens hun activiteit moeten worden beschouwd als uitsluitend behorend tot de ene of de andere Gemeenschap.

A.4.4.3. In de onderstelling dat het onderwijs aan de Koninklijke Militaire School toch principieel als zaak van de Gemeenschappen beschouwd zou worden, doen de verzoekende partijen, behalve die in de zaken met rolnummers 551 en 554, subsidiair gelden dat de minimale voorwaarden voor het uitreiken van de diploma's bij artikel 59bis, § 2, 2°, b), van de Grondwet aan de federale wetgever is voorbehouden en dat de bestreden wet van 2 oktober 1992, wat de bevoegdheid van de wetgever betreft, op die bepaling kan worden gegrond.

De memories van antwoord van de tussenkomende partijen

A.5. De v.z.w. Koninklijke Vereniging der Burgerlijk Ingenieurs afkomstig van de applicatieschool van de artillerie en de genie, de v.z.w. Vereniging van Officieren in Actieve Dienst en het Syndicaat der Belgische Officieren hebben eveneens memories van antwoord ingediend.

Die memories zijn niet alleen onderling identiek : de inhoud ervan stemt ook nagenoeg volledig overeen met die van de memories van antwoord van de verzoekende partijen in de zaken met rolnummers 551 (Wirtz) en 554 (Lechat). Het volstaat te verwijzen naar wat daarvan hiervoor is weergegeven.

- B -

Ten aanzien van de omvang van het beroep

B.1. De verzoekende partijen treden in rechte in hun hoedanigheid van vóór 1965 afgestudeerden van de polytechnische afdeling van de Koninklijke Militaire School en klagen aan dat de bestreden bepalingen hen discrimineren ten opzichte van later afgestudeerden van dezelfde afdeling.

Het Hof, dat de omvang van het beroep dient te bepalen aan de hand van de inhoud van het verzoekschrift, beperkt zijn onderzoek tot de bestreden bepalingen die betrekking hebben op de afgestudeerden van de polytechnische afdeling van de Koninklijke Militaire School, met uitsluiting dus van die bepalingen in zoverre zij betrekking hebben op de afdeling «Alle wapens » van de Koninklijke Militaire School.

Ten aanzien van de ontvankelijkheid van de memorie van de Vlaamse Regering

B.2. De verzoekende partijen voeren excepties van niet-ontvankelijkheid aan tegen de memorie van de Vlaamse Regering, onder andere op grond dat de memorie ondertekend is door de kabinetschef.

Evenzeer als wat ten aanzien van de ondertekening van de verzoekschriften uitdrukkelijk is voorgeschreven bij artikel 5 van de bijzondere wet van 6 januari 1989, geldt, bij analogie, voor memories dat zij op straffe van niet-ontvankelijkheid moeten worden ondertekend, al naar het geval, door de Eerste Minister, door een daartoe aangewezen lid van een regering, door de voorzitter van een wetgevende vergadering, door degene die doet blijken van een belang of door hun advocaat.

De memorie van de Vlaamse Regering, die niet door een daartoe aangewezen lid of door een advocaat is ondertekend, is niet ontvankelijk.

Het is niet nodig de andere excepties van niet-ontvankelijkheid (zie A.4.2.2) te onderzoeken, noch in te gaan op een nieuw middel, inzake bevoegdheidsverdeling (zie A.4.2.3 en A.4.4.1 tot en

met A.4.4.3), dat eventueel in die memorie zou zijn aangevoerd.

Ten aanzien van de ontvankelijkheid van de tussenkomst van het Syndicaat der Belgische Officiëren

B.3.1. Artikel 87, § 2, van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof bepaalt : « Wanneer het Arbitragehof uitspraak doet op beroepen tot vernietiging als bedoeld in artikel 1, kan ieder die van een belang doet blijken, zijn opmerkingen in een memorie aan het Hof richten binnen dertig dagen na de bekendmaking voorgeschreven in artikel 74. Hij wordt daardoor geacht partij in het geding te zijn ».

Het Syndicaat der Belgische Officiëren heeft als feitelijke vereniging een memorie tot tussenkomst en een memorie van antwoord ingediend. Het verklaart de belangen van de officieren van de krijgsmacht te verdedigen en door het Ministerie van Landsverdediging erkend te zijn, inzonderheid om namens de officieren de leden aan te wijzen voor de personeelsvertegenwoordiging in de Commissie van advies voor het militair personeel van de land-, de lucht- en de zeemacht en van de medische dienst, op grond van artikel 4 van het koninklijk besluit van 20 oktober 1964 waarbij voormelde commissie werd opgericht.

B.3.2. De vakorganisaties die feitelijke verenigingen zijn, hebben in beginsel niet de vereiste bekwaamheid om bij het Hof tussen te komen in een beroep tot vernietiging.

Anders is het wanneer zij optreden in aangelegenheden waarvoor zij wettelijk als afzonderlijke juridische entiteiten zijn erkend en wanneer, terwijl zij wettelijk als dusdanig betrokken zijn bij de werking van overheidsdiensten, de voorwaarden zelf voor hun betrokkenheid bij die werking in het geding zijn.

Nog afgezien van de vraag of het Syndicaat der Belgische Officiëren kan worden beschouwd als wettelijk erkend en als dusdanig betrokken bij de werking van overheidsdiensten, blijkt niet dat met de bestreden bepalingen de voorwaarden voor de betrokkenheid van het Syndicaat der Belgische Officiëren bij de werking van overheidsdiensten in het geding zijn.

De tussenkomst van het Syndicaat der Belgische Officieren is niet ontvankelijk.

Ten gronde

Over de drie middelen samen

B.4.1. De deels aangevochten wet van 2 oktober 1992 tot wijziging van de wet van 11 september 1933 op de bescherming van de titels van hoger onderwijs past in het kader van een reeks van wetgevende en decretale maatregelen die een grotere gelijkstelling beogen tussen afgestudeerden van de Koninklijke Militaire School en van de universiteiten, zowel wat de titels als wat de graden en de diploma's betreft.

Hoewel de wet van 2 oktober 1992 is opgevat als een wijziging van de wet die de titels van hoger onderwijs beschermt, behelst zij meer dan het verlenen van de bescherming van de titels van kandidaat burgerlijk ingenieur en van burgerlijk ingenieur aan degenen die met succes de studie aan de polytechnische afdeling van de Koninklijke Militaire School hebben beëindigd. Immers, reeds krachtens artikel 34, vierde lid, van de wetten op het toekennen van de academische graden en het programma van de universitaire examens, gecordineerd bij het besluit van de Regent van 31 december 1949, waarbij de graad van onderluitenant-leerling aan de polytechnische afdeling van de Koninklijke Militaire School werd gelijkgesteld met de graad van kandidaat burgerlijk ingenieur, waren de houders van die graad, op grond van artikel 1, I, van de voormelde wet van 11 september 1933, zoals gewijzigd bij de wet van 9 april 1965, gerechtigd de titel van kandidaat burgerlijk ingenieur te voeren. En reeds krachtens artikel 1, II, eerste lid, van de voormelde wet van 11 september 1933 - dat weliswaar door het bestreden artikel 1 van de wet van 2 oktober 1992 wordt opgeheven - mochten zij die met vrucht de studie aan de polytechnische afdeling van de Koninklijke Militaire School hadden beëindigd, ook de titel van burgerlijk ingenieur dragen.

Met het niet aangevochten artikel 2 van de wet van 2 oktober 1992 werd blijkens de toelichting bij het voorstel ervan beoogd de begrippen titel, graad en diploma onlosmakelijk met elkaar te verbinden, « daar het recht de titel van de academische graad (*negotium*) te voeren noodzakelijkerwijze betekent dat men die graad bezit evenals het diploma dat er het *instrumentum* van is » (*Gedr. St.*, Senaat, B.Z. 1991-1992, nr. 75/1, p. 5).

De opheffing van het eerste lid van artikel 1, II, van de wet van 11 september 1933 op de bescherming van de titels van hoger onderwijs door het bestreden artikel 1 van de wet van 2 oktober 1992 is luidens de artikelsgewijze toelichting bij het voorstel ervan verantwoord met volgende overweging : « Het is immers de bedoeling verder te gaan dan het verlenen van de toestemming aan de officieren van de Koninklijke Militaire School de titel van burgerlijk ingenieur en van licentiaat te voeren met de door de Koning bepaalde kwalificatie » (*Gedr. St.*, Senaat, B.Z. 1991-1992, nr. 75/1, p. 5).

B.4.2. De verzoekende partijen vorderen niet de vernietiging van artikel 2 van de wet van 2 oktober 1992. Zij klagen geenszins aan dat retroactief, met ingang van 27 april 1965, degenen die de diploma's van de graden van kandidaat burgerlijk ingenieur polytechnische afdeling of burgerlijk ingenieur polytechnische afdeling hebben behaald de titel van kandidaat burgerlijk ingenieur of van burgerlijk ingenieur mogen voeren. Zij klagen wel aan dat, hoewel de wetgever naar hun mening alle polytechnici zonder onderscheid beoogde, aan degenen die - zoals zij - vóór 27 april 1965 de bedoelde studie met succes hebben beëindigd niet het voordeel van artikel 2 is verleend en dat hen daarentegen met terugwerkende kracht de titel van burgerlijk ingenieur is ontnomen. Hun grieven betreffen de situatie, binnen de categorie van de afgestudeerden van de polytechnische afdeling van de Koninklijke Militaire School, van degenen die hun opleiding vóór 27 april 1965 hebben beëindigd, ten opzichte van degenen die na die datum zijn afgestudeerd.

B.4.3. De grondwettelijke regels van de gelijkheid en de niet-discriminatie sluiten niet uit dat een verschil in behandeling tussen categorieën van personen wordt ingesteld, voor zover dat verschil op een objectief criterium berust en het redelijk verantwoord is.

Het bestaan van een dergelijke verantwoording moet worden beoordeeld rekening houdend met het doel en de gevolgen van de betwiste maatregel en met de aard van de ter zake geldende beginselen; het gelijkheidsbeginsel is geschonden wanneer vaststaat dat er geen redelijk verband van evenredigheid bestaat tussen de aangewende middelen en het beoogde doel.

B.4.4. Zoals blijkt uit de toelichting van de indiener van het voorstel waaruit de bestreden wet is gesproken, was het « de bedoeling de Koninklijke Militaire School recht te doen wedervaren door de officieren die de lessen van de K.M.S. gevolgd hebben en geslaagd zijn voor de door haar

georganiseerde examens, niet alleen in staat te stellen de titel van burgerlijk ingenieur te voeren door de afgestudeerden van de polytechnische afdeling, of de titel van licentiaat door de afgestudeerden van de afdeling ' Alle wapens ' maar hen ook het overeenkomstige diploma uit te reiken. Hoewel de mogelijkheid om de titel te voeren reeds erkend wordt in artikel 3 van de wet van 9 april 1965, werd over de draagwijdte van deze hervorming tot op heden geen consensus bereikt. Sommigen zagen daarin enkel de mogelijkheid om een eretitel te voeren. Anderen daarentegen zijn van mening dat de titel aan degenen die hem voeren, het recht geeft op een echt diploma dat gelijkwaardig is aan de diploma's uitgereikt door de universiteiten » (*Gedr. St.*, Senaat, B.Z. 1991-1992, nr. 75/2, p. 3).

De wetgever kan op wettige wijze een verdere harmonisatie invoeren van de manier waarop de opleiding aan de Koninklijke Militaire School, enerzijds, en de studie voor burgerlijk ingenieur aan de universiteiten en daarmee gelijkgestelde hogere onderwijsinstellingen, anderzijds, worden gehonoreerd. Dat hij de bedoelde harmonisatie effect heeft doen sorteren met ingang van 27 april 1965 en aldus een onderscheid heeft gemaakt tussen degenen die vóór dan wel na die datum aan de polytechnische afdeling van de Koninklijke Militaire School zijn afgestudeerd, kan objectief en redelijk worden verantwoord. Op die datum is immers de wet van 9 april 1965 houdende diverse maatregelen voor de universitaire expansie in werking getreden, waarbij met name voor de afgestudeerden van de Koninklijke Militaire School fundamentele wijzigingen zijn aangebracht in artikel 1, II, van de wet van 11 september 1933 op de bescherming van de titels van hoger onderwijs.

Die wijzigingen hadden niet alleen betrekking op degenen die na 1 januari 1965 afstudeerden aan de afdeling «Alle wapens » van de Koninklijke Militaire School, en aan wie de titel van licentiaat werd verleend met de door de Koning bepaalde kwalificatie (artikel 3, 2°, van de wet van 9 april 1965) maar ook op de afgestudeerden van de Oefenschool van de artillerie en van de genie van de Koninklijke Militaire School (polytechnische afdeling), die met ingang van 27 april 1965 zonder beperkingen de titel van burgerlijk ingenieur mochten dragen (artikel 3, 1°, van de wet van 9 april 1965).

Voordien mochten, overeenkomstig het oorspronkelijke eerste lid van artikel 1, II, van de wet van 11 september 1933, enkel de oud-officieren van de genie of de artillerie die uit de oefenschool kwamen de titel van burgerlijk ingenieur voeren wanneer zij tot de reservekaders waren toegelaten of het leger hadden verlaten.

Die overwegingen zijn tijdens de parlementaire voorbereiding ook uitdrukkelijk als verantwoording naar voor gebracht bij de toelichting van het voorstel voor artikel 3 :

« Op 27 april 1965 trad de wet van 9 april 1965 houdende diverse maatregelen voor de universitaire expansie in werking. Redelijkerwijze moeten de bepalingen van dit wetsvoorstel, willen zij hun doel bereiken, uitwerking hebben op de datum waarop de eerste leerlingen van de afdeling ' Alle wapens ' gemachtigd werden hun titel te voeren.

De datum 27 april 1965 moet eveneens in aanmerking genomen worden voor de afgestudeerden van de polytechnische afdeling, want krachtens de wet van 9 april 1965 werden zij gemachtigd de titel van burgerlijk ingenieur te voeren afgezien van de beperkende voorwaarden bepaald door de wet van 11 september 1933, namelijk de toegang tot de reservekaders of het vertrek uit het leger » (*Gedr. St.*, Senaat, B.Z. 1991-1992, nr. 75/1, pp. 5-6).

B.4.5. Ook al kan op grond van het voorgaande worden aangenomen dat de wetgever een wettig doel nastreeft en daartoe een objectief en redelijk verantwoord criterium van onderscheid heeft gehanteerd, dient niettemin nog te worden onderzocht of aan diegenen die vóór 27 april 1965 aan de polytechnische afdeling van de Koninklijke Militaire School zijn afgestudeerd geen nadeel wordt berokkend dat verder gaat dan nodig om de doelstelling te verwezenlijken.

De verzoekende partijen doen opmerken dat hen niet alleen het voordeel van artikel 2 van de wet van 2 oktober 1992 wordt ontzegd, maar dat hen bovendien - door de opheffing van artikel 1, II, eerste lid, van de wet van 11 september 1933 (artikel 1 van de wet van 2 oktober 1992) die eveneens met ingang van 27 april 1965 is vastgesteld (artikel 3 van de wet van 2 oktober 1992) - met terugwerkende kracht het recht wordt ontzegd om de titel van burgerlijk ingenieur te voeren. Die maatregel brengt voor de verzoekende partijen, die alle vóór 1965 zijn afgestudeerd aan de polytechnische afdeling van de Koninklijke Militaire School een nadeel teweeg, dat niet noodzakelijk blijkt om de doelstelling te realiseren. De retroactieve opheffing van het eerste lid van artikel 1, II, van de wet van 11 september 1933 en de wetgevingstechnische aanpassing van het tweede lid ervan konden weliswaar worden verantwoord wegens de overlapping met het recht om de titels bedoeld in de nieuwe *littera d)* van artikel 1, III, van die wet met ingang van 27 april 1965 te voeren, maar die verantwoording geldt niet ten aanzien van degenen die zoals de verzoekende partijen reeds vóór 1965 gerechtigd waren de titel van burgerlijk ingenieur te voeren. In die mate is er geen redelijk verband van evenredigheid tussen de aangewende middelen en het beoogde doel.

Artikel 3 schendt de grondwettelijke regels van de gelijkheid en niet-discriminatie niet. Artikel 1 daarentegen schendt de artikelen 10 en 11 van de Grondwet (vroegere artikelen 6 en 6*bis*) in zoverre daardoor het eerste lid van artikel 1, II, van de wet van 11 september 1933 wordt opgeheven ten aanzien van de afgestudeerden van de polytechnische afdeling die hun studie hebben beëindigd vóór 27 april 1965.

B.4.6. In zoverre eveneens de schending van artikel 24 (lees : artikel 24, § 4) van de Grondwet (vroeger artikel 17) wordt aangevoerd, vergt het middel hetzelfde antwoord als datgene wat hiervoor reeds is gegeven.

Om die redenen,

het Hof

vernietigt artikel 1 van de wet van 2 oktober 1992 tot wijziging van de wet van 11 september 1933 op de bescherming van de titels van hoger onderwijs, in zoverre het eerste lid van artikel 1, II, van voormelde wet van 11 september 1933 wordt opgeheven ten aanzien van de afgestudeerden van de polytechnische afdeling die hun studie hebben beëindigd vóór 27 april 1965;

verwerpt de beroepen voor het overige.

Aldus uitgesproken in het Nederlands, het Frans en het Duits, conform artikel 65 van de bijzondere wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof, op de openbare terechtzitting van 19 april 1994.

De griffier,

De voorzitter,

(w.g.) L. Potoms

(w.g.) L. De Grève